

vybledlých a měkkých pastelů. Tak na př. těmto čistým a subtilním veršům ze sonetu *Maličké přítelkyni* (str. 70.):

Tu v snění zdá se mi, to nebe hvězdné
ať jest tak hluboké, či ať jest bezdné,
v tvé oko popatřím-li jenom v chvat,
tam vidím jeho dno se usmívat:
jen místo hvězd a zlatých jejich svitů
jdou andělé tam po květech tvých citů . . .

a ještě více následujícímu šťastnou a svěží naivností svitícimu čtyřverší z *Děti* (str. 72.):

Teď chytají zář slunce v dlaň, k jich čelu
jež slétá, smějíce se v šumném reji
a nevědí, že šat to archandělů,
jenž kolem nich se bílí procházejt,

neschází mnoho, aby byly delikátní. V několika strofách, zdá se, nemá básník daleko k vlašné a průhledné mělkosti čerstvě zrozeného a prvního denního šera jako nově zapáleného citu. Vysokou a jasnou grácií našel však p. Dvořák v poslední sloce básně *Na velký pátek* (str. 86.):

Spí!¹ zhasněte, vy lampy nebes skvoucí,
ó hvězdy, co v tmy vnoří slunce žhoucí
svou zárnou pochodní!
pak v stínu, v tmách, jež mihajť se plaše,
kěž plá u Jeho hrobu srdce naše
jak lampa náhrobní!

1 - Kristus.

H. G. Schauer

Byl to snad nejčistší a nejvyšší talent celé mladé generace. A jistě také nejširší. Všecky bolavé a nejisté otázky přítomnosti jako studené a zavřené formy dějinných procesů minulosti — vedle horké a prudké intuice budoucnosti — to všecko bylo v jeho mozku, teklo jeho krví, trhalo v jeho nervech. Mysлил a žil celou tu formaci zítřejšího z dnešního. Mysлил určitě, žil přímo a rovně, jako vzduchovou čarou a v jednom plánu. *Typů* jako on je málo. Stejně jako bylo tvrdé a kostnaté jeho tělo, byla hotová a hranatá jeho duše. Tak pevnou a krásnou psychickou konstitucí jako on nemá hned tak druhý. To byl tuhý a dobrý kov, ostrý a modrý ocel, lesklý, bohatý a čistý, krásně členěný a zapjatý mechanismus — bez děr, skoků, mezer, uzlův a narážek — bez smytých a příliš tmavých přechodů, rozlitých a špatně odstíněných arrière-fonds, smísených, měnivých a kalných nuancí — bez toho celého nevyhloubeného a nevypracovaného dna a pozadí.

A na tento určitý, čistý a drobný orgán, na tento hotový a dobře zřízený stroj narážela celá moderní doba, celý život světový a domácí, vědecký a umělecký, náboženský a sociální, ethický a politický — lámala se o jeho kraje, řezala se ve směru jeho os, ssedala a srážela se na jeho nožích. Byl v stálém styku, pohybu, boji, teple a tření, zafatý ve všech směrech a všemi sponami do všech kol a pák. Dnes — kdy stojí, běda, již v klidu — chei ukázati, jak brázdil a krájel okolí a prostředí, jako zase prostředí a okolí leptalo nečistými jedy a šlehalo žravým větrem a deštěm — jeho železnou kostru.

První, co udeří a zatne se asi do každého čtenáře ať *essaye* nebo kritiky nebo prostě komentáře a referátu Schauerova, je pronikavost, plnost a jemnost jeho *analyse* — sytá hojnost jeho činnosti rozumové, poznávací, objektivní a reálné — zaujaté správným, klidným, drobným převodem místních a časových jevů, světa vnějšího, hmotného a fyzického jako dynamického, individuálního jako společenského, trpného jako činného — v ideální obrazu nexu poznávacího, t. j. stejnorodého, typického, methodického, zákonného. Tedy činnost podstatně vědecká, rozumová, lhostejná, statická. Tato analytická schopnost, poznáváte také, byla v něm hluboce a organicky chycena — byla primitivní a konstitutivní — ležela, zdá se, na samém dnu jeho duše. Důkaz vidím v tom, že projevila se právě v činnosti drobné, běžné a všední, — v té, která nebyla perturbována složitým, určitým a vymezeným ideálem, ať vnějším a nabytým nebo vnitřním a integrálním, jak v Schauerovi se vypracoval při jevech složitějších, životnějších, vážnějších a temnějších, t. j. těžších a nedostupnějších podrobnému a jistému rozboru. Že se projevila na př. v kritice malé a bezvýznamné knihy, v rozboru nepatrného a přítomného politického nebo finančního jevu, v drobných konkluzích z drobných, nedůležitých a lhostejných příčin. Tu všude vidíte, s jakou minutní akuratesou, s jakou hodinovou určitostí a podrobností kontrolovala tato jeho objektivná, receptivní, a pasivní schopnost otázky drobné, nulní a nezajímavé — jejich malé odpory a malé deviace. Proto, zdá se mi, viděl Schauer fyzický svět pravidelně, určitě, normálně a podrobně. Proto, myslím, objevil by se v beletristice jako receptivní duch, deformující zcela nepatrně, nesubjektivně a neindividuálně fyzické, přírodní prostředí — tedy jako vnější, normální a obecný realista. Proto mohl jako kritik chutnat i také skutečně chutnat detailovanou, zevrubnou a pasivnou podrobnost naturalistického románu — za psychofyzických podmínek normálních a průměrných jaké byly také jeho.

A shrnuji: všude v jeho pracích najdou se poznatky abstrahované čistým pozorováním, detaily nesouvislé a nepodmíněné syntésou, nearanžované v plán, hosené zcela pro sebe a jako z čisté a samoučel-

né radosti, z objektivní hry vlastních pozorovacích schopností. Všude lze jako základ cítit, že reálná detailovanost, individualisované poznání všeho toho, co je jediné, neopakované, svoje, svérázné, charakterní — tedy poznání speciální, historické, obsahové a věrné — nerodové a negeneralisované bylo v samém jádru jeho bytosti.

Ale hned vedle a hned potom pozorujete také, že tato Schauerova receptivní, reprodukční, postřehovací a pasivní *analyse*, kontrolující jen, převádějící a konstatující a proto klidná, vyrovnaná, stejně rozdělená, lhostejná, objektivní a netendenční — jak byla v samém jádru jeho duše — byla také neobyčejně úzká a omezená. Pozorujete, že tam, kde předmět je složitější, kde neběží o individua, ale o rody, o třídy a kategorie, ne o činy, ale vůle a snahy, ne o schopnosti, ale organismy, ne o prvky, ale procesy — slovem: kde hra příčinných sil je spletitější — tento jeho čistý, absolutní a ryze komprehensivní rozum nevystačuje a nedosáhá. Místo něho nastupuje to, čemu Francouzi říkají *raison raisonnante*, rozumující rozum, činný, vzrušený a znepokojený o výsledky, všímající si více *směrův* a *výslednic* než samých procesů — ne lhostejný divák ke hře sil, ale zaujatý již pro jedny a proti druhým — celkem s mohutnějším a stále rostoucím indexem citovým a emočním, méně reálný a objektivní, za to subjektivnější, volnější, individuálnější. Čím složitější, hlubší, akutnější, bližší byla otázka, tím více probouzela i Schauerovy schopnosti *hloubavé* a *emoční*. Byl jí zaujat cele, naze a příliš zblízka, naprosto hluboce, vážně a organicky a tím již také citově a dojmově. Vyplňovala celou jeho mysl, viděl ji (alespoň v některých bodech) následkem této blízkosti a vášnivosti jako zvláštní, výjimečnou, samotnou a jedinou, jako absolutní a svobodnou a ne podmíněnou a relativní. V těchto velikých a živých otázkách byl chycen Schauer celý, nejen svým rozumem, ale i citem a životem. Pro něho nebyla na př. otázka sociální nebo náboženská vzdálený a neosobní problém kabinetní nebo katedrové vědy, nýbrž živý a bolestný obsah vlastního života a stejně

a současně — poněvadž cit a emoce jsou vlastní jádro altruismu — i celých mas lidí hladových po chlebě pro duši a tělo. A naopak zase stálá a vroucí analýsa těchto otázek, které ji vlastně vylučují, touha řešiti je *neměnně, určitě a pevně* buď jako dobré nebo jako zlé pro rasu, národ, třídy podobenců — způsobily, že jen více ještě stoupal prvek citový a emoční v jich pojmání. Tím byla dána také jistá *abstraktnost* a *absolutnost* a zase jednostrannost, tendenčnost a výlučnost v jich pojmání, plynoucí nutně právě z indexu *citového* a *mravního*: zorný úhel Schauerův je skoro výlučně *sociální*, t. j. měřený poměrem užitečnosti, prospěchu, dobra nebo škodlivosti, zhouby a zla — vesměs pojímá v kritérii bez objektivní a rozumové adekvátnosti a konstantnosti.

Psychická dispozice jeho, zdá se mi tedy nakonec, dá se zahrnouti s jedné strany organickou, primitivní a základní sice, však již původně dosti úzkou asi rozumovou, objektivní a statickou analytičností, s druhé strany zůstává však obmezena citovou a emoční pohnutostí, mravní *dynamikou*, slovem: *ideálem sociálním*. Jeho schopnost realističtější a objektivní byla, opakují, organická a základní, ale asi hned původně, zdá se, dosti úzká a tedy již v základě nutně vyrovnaná a vyvážená také silnější sentimentalitou a subjektivitou, hlavně však, tuším, ztenčená ryzími a abstraktnými spekulacemi o otázkách nejsložitějších a nejobtížnějších, stejně jako nejživějších a nejbezprostřednějších, předem sociálních a náboženských. Neboť je jisto, že schopnost rozumová a analytická, pokud není užita v přísně určitých, obmezených a krátkých mezích věd exaktných, ale naopak hnána čistými, ryzími a neobsáhlými prostorami spekulace výlučně racionalistické jako byla tato — podléhá, láme se, ničí a drobí — jako hračka příliš slabá, složitá a subtilní . . .

Ve hře těchto dvou schopností a sil protivných zdá se mi ležeti tedy klíč k výkladu a pochopení celé činnosti Schauerovy. Ve hře toho způsobu, že základná a organická analytičnost a objektivnost určuje jako v hrubých základních, stežejných a primitivních osách, plánech, čarách každý jeho názor — tvoří jako nejhrubší rozvrh každého jeho obrazu — jež modifikuje, láme, opravuje nebo i naprosto potlačuje teprve v druhé řadě bohatá emoce — opravuje a zatlačuje tím více,

silněji, diffornněji a prudčeji, čím bližší, vyšší a těžší je předmět studovaný, poněvadž pole, kde se tato emoce projevuje, jest podružnější a objímá prvky vedlejší a složitější, ale tím právě také již barvitější, vlastnější a charakterističtější.

Zbývá současně doložit a podepřít a současně demonstrovati tuto abstraktní formuli na hotové, krásné, výrazné, spojené a pevné řadě názorů, prací, slov a činů zemřelého.

Jako důsledek mého výkladu a stejně jako jeho podporu konstatuje čtenář Schauerův otevřeně a v první řadě asi nedostatek a zároveň nenávisť všeho *formálního* a *technického*, umělého a řemeslného, vyhledaného a aranžovaného, individualisovaného, obmezeného a samoučelného — a důsledně i deduktivního¹ a methodického, apriorního ve filosofii a stylu a l'art pour l'art v umění. Schauer zdá se chutnal dosti prostředně tu rozkoš neúčelnou a bezpředmětnou, která záleží v radosti z projevu síly jako síly — rozkoš řešiti problém čistě jako problém — studenou a pevnou rozkoš vlastní, zdá se, ryzím duchům spekulativním, podmiňující studium věd čistě methodických: matematiky, geometrie, logiky, hermeneutiky, statistiky. Bude naopak vědec spíše reálný a abstraktný, vázaný k předmětu studia, k jeho poznání obsahovému, individuálnímu a izolovanému. Bude také důsledně odpůrcem filosofie čisté, technické a distinktivné — a je známa jeho nechuť třeba k Herbartovi — nebo absolutné, statické a centrální: Spinozy, Hegela, H. Spencera — spíše dojatý účelnými, tvrdošijnými a zdánlivě definitivními, teleologickými pokusy výkladu celé hry jevové, Schopenhauerem třeba a pesimisty. Nebude se tak zajímat o filosofii *theoretickou*, o to, co můžeme vědět, abych formoval dle Kanta, ale spíše

1 - Čtenář porovnej konstituci ducha nejryzeji a nejtýpčtější deduktivního Hegela, jeho *Logiku* jako systém čistého rozumu a pravdy o sobě s čistě *mechanickým* a *technickým* sestupem rozpory a synthesami z všeobecného a abstraktního ke zvláštnímu a konkrétnímu.

o *praktickou*, co máme činit, a ještě více o *náboženskou*, co smíme doufat. O poslední tím spíše, že rozpor realismu a idealismu, tak mohutně a prudce čhycený v jeho duši, může jen v ní býti řešen: v ní jako souvislosti mezi tím, *co jest* a *co má býti*¹. Bude spíše filosofem moralistním, dějinným, právním a sociálním.

V umění nebude jej zajímati tolik ideál estetický, rozumový a neosobní, ideál klasický, t. j. charakterní a individuální — jako romantický, t. j. citový a více ještě realistní, t. j. sociální a typový. Bude upoután dle toho také spíše literaturami severními, germánskými, a synthetickými, vážnými a těžkými než jižními,² latinskými a románskými, analytickými, srovnanými více pravidly rozumovými než rytmem emocí citových, průhlednými a snadnými. Schauer miloval skutečně literatury zaujaté hluboce ideálem života mravního, vnitřního a dokonalého jako poesii anglickou, nebo ideálem mystickým a sociálním jako ruský román, který obsahuje ne realizaci určitých pravidel rétoriky, estetiky nebo poetiky (jako většina děl západních), ba ani postulátů pozitivních a psychologických — nýbrž spíše, jak dobře byl charakterisován, řadu pojednání ethických a humanitárních. Bude dále dosti příznivý umění politickému a tendenčnímu a ještě více lidovému³, pochopí a vyloží disposici humoristickou, nebude projevovati směšný a úzkostlivý děs pedantních a abstraktních estetiků k satyře, parodii a karikatuře, které snese, pokud nerozrývají a neničí jeho ideje mravní bezpečnosti a lidské loyálnosti.⁴

Sociální ideál Schauerův je, doufám, z předchozích analys již samozřejmý. Ideál integrální, poněvadž založený na základech daných

1 - Podle formule Hermanna Lotze.

2 - Jako doklad: z moderní literatury italské miloval nejvíce, tuším, *Fogazzaru*, ducha v Itálii snad nejvíce severního svou abstraktní a bledou citovostí, *jean paulovskou* meditativností.

3 - Zde náleží upozorniti na jeho pojem a distinkci *čelby* od literatury danou v „Lit. listech“ a hájenou tamže s řadou pevných argumentů bystrého psychologa.

4 - Viz jeho studii: O politické poesii a satyře v „Lit. listech“ r. 1889, č. 1 a další.

a neměnných — v dispoici psychické. Poněvadž pak ideál není nic než latentní vědomí určitých schopností, projevil se brzy v celé vnější realizaci, která je příznačná jeho psychické dispoici. Z podaného jejího výkladu, zdá se mi, plyne, že mohl Schauer přijati jen *socialismus křesťanský*, k němuž, jedině dala se připjati jeho duševní organizace. Stejně jako nemohl býti lhostejným, fatalistickým a tvrdým stoupenecem staré ortodoxní ekonomie anglické, individualistou jako Spencer nebo deterministou jako Mill, stejně, t. j. samým důsledkem své konstituce duševní musil odmítnouti ryze citové a utopické konstrukce Proudhonovy a jeho francouzské ascendance i discendance. Jemu mohl odpovídati jedině socialismus, jenž dovedl by stejně ukojiti jeho touhy rozumu a analyzy jako citu a mravnosti, jeho touhu po chlebě těla stejně jako duše. Tedy ten socialismus, který ústy svých představitelů církevních a legálních vykládal vždy veliký a živý sociální smysl evangelia a křesťanství, který kladl přímou souvislost mezi studiem theologie a národního hospodářství — ať již na straně protestantské je reprezentován pastorem Todtem¹, nebo na katolické vysokým filosofem francouzským Huetem², nebo šlechtným biskupem mohučským Kettelerem³. Základ je všude stejný, a zdá se mi resumován známou devisou jedné knihy Todtovy: „Kdo chce rozuměti otázce sociální a chce přispěti k jejímu řešení, musí míti po pravé ruce národní hospodářství, po levé vědeckou literaturu socialistův a před sebou Nový zákon“. To byl, myslím, v poslední analyse také názor Schauerův.

Stačí jen ještě opakovati, že s druhé strany racionalismus a analyza byly při všech mravních a náboženských tendencích Schauerových přece jen konstitutivny a organický jeho základ — aby byl dokreslen dokumentovaný jeho obraz. To projevuje se zejména ostře ve faktu, že Schauer při vši, tuším, kladné víře přijímal výsledky moderní kriti-

1 - Předem přiléhá sem studie: Vnitřní souvislost a nutné spojení mezi studiem theologie a sociálních věd.

2 - *Le règne social du christianisme* 1852.

3 - *Otázka dělnická a křesťanství* 1864.

ky biblické bez skrupulí, otevřeně a, jak sám (a myslím správně) tvrdil, i důsledně. Neboť jemu byl historický proces stejně jako Giambattistu Vicovi produktem lidského ducha — osvíceného božskou prozřetelností — byl výsledkem vlivu vyššího stejně jako aktivně lidské činnosti, která projevila se svobodně v mezích vymezených. Byl tedy, tuším, názoru *Eduarda Reussa*, který směřuje kritické a historicky náboženské badání s vírou v dané a zjevené v těchto pevných větech: „Proroci a apoštolové nebyli jen pasivními nástroji zjevení, jejichž účelem naprosto nebylo zarazit každou duševní činnost. Naopak nejvyšším hlavám, koryfeům svého století, dostalo se cti, že byli prozřetelností vyvoleni, aby — užívající svých přirozených schopností — rozšířili nové zásady. Nebyli nádobami z líné látky, v nichž voda, obsahující živé sémě, měla hnit, nýbrž jejich rozum byl zaujat svobodnou a pořádkující prací, již povzbudilo božské vnuknutí“.

A stojíme již u Schauera jako literárního kritika, u jeho plodné, bohaté a zajímavé činnosti předem v zaniklé „*České revui*“, pak tříleté skorem kampani v našich „*Literárních listech*“ a současně a paralelně v kritické příloze „*Národních listů*“. Schauer jako kritik je problém jemný a delikátní, v kterém sežene, projeví, odstíní se dobře celá jeho individualita.

Je fakt, že Schauer snad první ukázal, přenesl a chtěl u nás realizovat typ kritiky pozitivní a induktivní. Vystoupil první rozhodně proti područí kritiky a dějin literárních pod filologií, v jakém se dusila a dusí většinou ještě dnes. Vyložil, jak pojímají se dějiny literatury v zemích západních, předem v Anglii a Francii jako disciplína samostatná ve skupině věd kulturních a sociálních. Objasnil a naznačil s dostatečnou určitostí i postavení této kritiky, jak ji pojímal, území její v systému věd, terén, jejíž charakteristicky kladl mezi estetiku, dějiny a vědu moralistní.

To všechno jsou, nelze zapřít, první pevné a vědomé kroky. Ale vedle toho nedá se také přehlédnouti zvláštní nejistota, obojetnost,

ústupy a restrikce od přímé a důsledné realizace. Schauer zůstává na půl cesty, jeho odklony vedou jej k ideálu střednímu a do jisté míry rozdvojenému, položenému mezi starou kritikou subjektivní a apriorní — a moderní, objektivnou a indukční.

Jaké odklony?

Předně nepřijal Schauer *metodu estopsychologickou*, metodu znakovou a deterministní. Metodu závislosti díla od autora a autora od prostředí nebo rasy — sociálně fyzický determinismus Tainův — ani princip asimilace mezi autorem a čtenářem — poměrový a dynamický determinismus Hennequinův. Nepřijal metodu indukce vědecké: vyšetření a položení problému, znakový výklad procesový a generalisované závěry zákonů genetických. Otevřeně postavil se jmenovitě proti Tainovu pojmání kritického úkolu v těchto listech při recenzi prací p. Voborníkových (Lit. I. 1891., str. 70.).

Jemu samému byla kritika podstatně disciplína *moralistní*. Nezanedbával ani odhad estetický, ani pozitivní data psychologické biografie, ani vlivů prostředí fyzického a sociálního: — ale všechno jen proto, aby lépe dala se objasnit a vymezit *mravní hodnota*, t. j. *hodnota svobodná a volní* studovaného autora. To je v podstatě, jak známo, stanovisko Sainte-Beuve¹ a Edm. Scherera. Ale rozšířil je, zdá se mi, v jednom novém a originálním směru. Tuto svobodnou hodnotu nepojímal Schauer jako jmenování mistři za *jednotku* čistou a personální, absolutní a ryzí majetek studovaného individua, nýbrž hledal všude souvislost její s mravním *celkem národa* — viděl v této ceně individua jen zvláště šťastně, hojně a typicky realizovaný majetek *společenský*. Radou pozorování tohoto druhu došel by býval, myslím, k plodným informacím o zvláštním rozvoji mravních pojmů a názorů v životě literatur národních, ke kladnému řešení t. zv. otázky umělecké mravnosti, k jistému druhu ethiky sociální. Byl by podal tytéž vzácné poznámky ke konstrukci ethiky národní resp. sociální, třídní a lidové jako Sainte-Beuve k formaci ethiky a estetiky individuální ve své theorii vkusu. Myslím, že v tomto směru dala by se předem

1 - Srovnej předem *Nouveaux Lundis*, 3. svazek, essay o Chateaubriandovi.

opravit nereálnost kritiky moralistní a sekní, na př. anglické (Matthew Arnolda), daly by se také nabýt jediné poznatky o síle a spontánnosti vůle národní. Dnešní stav obecné psychologie mohl by podobné analysy, tuším, jen podporovati. — K této úloze byl Schauer rostlý. Některé doklady vzácného a jediného proniknutí *lidové duše*, jaké zemřelý podal, to dokazují. Nebude hned tak autora, jemuž by prostý člověk, čtoucí, percipující, vnímající a *raisonující* byl *tak* otevřený jako Schauerovi.

Důsledně nepřijímal Schauer speciálně Tainovou konstrukci rasy a prostředí — vůbec celý aparát jeho rozboru sociálního — založený na výsledcích evolucionistických idejí Darwinových a Spencerových. Rasa a národ jsou tu jen, jak známo, soubor *stop a forem*, jichž posloupnost a měnnost časová je vyjádřena jednotnou a identickou formulí methodickou. Schauerovi naopak je národnost mravní *substancí*. Konstrukce její u něho není nepřibuzná s *persona moralis* nebo *mystica*. Má alespoň její neměnnou a schematickou abstraktnost, do níž zavíral ji jistě příliš jednostranně jeho axiom: „historické a národní je totožné“¹ — axiom, který ve stejné příkrostiti přejímá z Paula de Lagarde.

Ale hlavní příčina, proč odchýlil se Schauer stranou od kritiky estopsychologické, byla v jeho organismu. Schauer, jak ukázáno, nebyl zaujat pro práci objektivnou a absolutní, technickou a centrální. Jemu zdálo se, že leží kus frivolnosti v té částečné virtuositě samoúčelné analysy, jakou nutně vyžaduje estopsychologie i od lidí nejpersonelnějších a nejsubjektivnějších jako je Taine. Nemiloval složitou podrobnost ryzích analys estetických a psychologických, jež tato kritika předpokládá. Odpuzoval jej i vysoce egotistní její cíl — neopravuje a nechce zastaviti v ničem běh živého a produktivního duševního světa. Schauer měl ideál i v kritice ryze sociální, t. j. účelný a užitečný, korektivní a meliorační. Nový motiv, abych v poslední analyse a v definitivní pointě zahrnul Schauera při vši hotové a celé kultuře vědecké — temperamentem mezi lidi aktivné, celé, citové

1 - O podmínkách a možnosti národní literatury české. „Lit. listy“ r. 1890.

a užitečné. Do té kategorie duchů, kam jako ideální typ dá se postavití Carlyle. Nebo blíže a přesněji mezi filosofy moralistní a *raisonující* jako byl Edmond Scherer nebo Frederic Amiel. Nebo nejurčitěji abych charakterisoval jej jako *publicistu* katexochen ve vysokém a čistém smyslu slova, jako člověka, který měl — bez metafory a hyperboly — jádro Ch. de Mazade.

Tato přirozená a daná dispoice povahy celkem aktivné, tendenční a užitečné vzrostla jen prostředím, v němž žil — byla jen podrážděna a jako vypjata tvrdými cestami, jimiž šly jeho silné a pevné, určité a dobře měřené dráhy . . . jako bolestné, horečné a žíznivé pouti po pravdě a chlebu, soucitu a dobru — pouti totožné a stejné jako byly několika velikých Angličanův a Rusů, jež Schauer tolik miloval: Dickense, Barret-Browningovy, Whitmana, Tolstého a Dostojevského. Tvrdými, tmavými a zrádnými cestami, jimiž musely jíti jeho zdravé, trpělivé, tuhé, silné a neúporné nohy — *českými* cestami. Českou společností, kde potkával za každým krokem samou nevědomost a směšnost, banálnost a podlost: vnější, formální a lichý byzantinismus národního kultu při naprostém nedostatku vnitřního života, národní Psychy, bolestný a směšný fanatismus vnějšího a slepého purismu při přenesené a z ciziny naprosto přejaté metodě obsahové, vlastenecký byrokratismus, literární a umělecký snobismus, demokratický despotismus, hospodářský úpadek a mravní atheismus — abych zachoval, pokud lze, i formu Schauerovu. Schauer nalezl společnost rozežranou těžkými ranami a trpěl faktem tohoto poznání více než jiný, poněvadž byl stejně hluboký analysta jako člověk mohutné emoce a vůle. Kde by jiný výlučný a absolutní vědec jen pozoroval a dokumentoval, znamenal a experimentoval, Schauer chtěl také hojiti. A odtud datuje jeho kampaň v prvních číslech nově založeného „Času“, kde podle slov filosofa „ukázal první společnosti hnusné rány“. Demonstroval mravní patologii české společnosti. Podal také cesty k nápravě — sociální terapeutiku. To byl *čin* — die that — Goethův čin. V tom je všecko. Každé epitheton je zbytečné. Dalo by se připojiti snad jediné: *vlastenecký čin*, kdyby nebylo toto adjektivum dnes hluché a bez akcentu, dávno tupé, smutné a prázdné. Dnes, kdy vymřely antické společ-

nosti, které je dovedly cítiti, které znaly jeho smysl primitivní, skoro zvířecky pravdivý, organický, hrubý a instinktivný, smysl rodiny a clanu, tak celý, hotový, imperativní, nahý a *němý* jako pád potlučeného zvířete k teplé zemi. Nedá se užiti dnes, kdy bylo by slovo to jen uměle galvanisovaná, diletantně restaurovaná póza.

V prachu, který se zvednul, v pekelném hexensabbathu mohl zůstat Schauer klidný. A zůstal také. Mohl cítiti jen soucit k nízkému mravnímu a rozumovému niveau lidí, kteří nemohli nebo nechtěli chápat. Je-li čeho v této periodě Schauerova života litovati, je to, že společnost, za níž Schauer pronesl slovo rozhodné a při proslulé organisaci naší národní policie nebezpečné — nedala mu pevnou materiální basi, aby mohl rozvinouti svůj bohatý talent filosofa sociálního a politického, — tu basi, kterou dala jiným lidem bez významu a bez schopností . . . Že lekala se brzy tohoto originelního a samostatného, a tedy nepřijemného a nebezpečného ducha, že obmezovala jej ve volném projevu jeho idejí. Že Schauer byl odsouzen žiti život černý a chudý, utištěný, obmezený a málo plodný. — V cizině, v prostředí příznivějším, klidnějším, bezpečnějším, loyálnějším, bylo by buď jeho vroucí a stále drážděné napjetí povolilo, kleslo, ustoupilo a upravilo tak půdu klidnému, plodnému a mohutnému rozvoji činnosti vědecké a izolované, kabinetnímu životu učence, kam mohla jej vésti jedna část jeho organisace spolu se znamenitou, nabytou, systematickou a srovnanou masou poznání a vědění, — nebo pravdě podobněji našlo by si široké a vítězné dráhy v životě politickém, činném a sociálním, kam hnal pevně zemřelého druhý pól jeho duše: bohatá emoce, veliká kultura mravní a citová, přitížená a sesílená ryze sociálním ideálem uměleckým i vědeckým.

Ale každým způsobem byl by jeho život a byla by jeho kariéra celá, vyrovnaná, bezpečná a z jednoho kusu jako byla jeho duševní síla a schopnost. V cizině běžela by jeho existence smělá, klidná, změřená a pevná jako byla v Čechách nejistá, těžká, tvrdá, bohémská a chudá. Bolestná a nestálá, vzrušená a zhoubná i jeho tvrdému, kostnatému a vypjatému tělu, které jako kolísalo na nejisté zemi — zemi, která, zdálo se, neměla nebo nechtěla dáti terén, kde by se zachytily

a rozvinuly bohaté a šťastné jeho síly. Zklamání, která musela hnáti, šlehat a tlačiti tuto konstituci stejně citovou jako rozumovou krutěji, častěji a jasněji než sta jiných charakterů průměrných a mělkých — iluse brutálně a suše spálené — pronikavý a stísněný hlad po tom spojení rozumu a dobra, síly a mravnosti, analytického poznání a mravního dynamismu — po té radostné, široké, přístupné a skoro populární visi života, jaká byla jeho a jaká stavěla jeho vnitřní jádro, jeho *karakter* katexochen — zdá se, že začaly na konec otrásati půdou pod jeho těžkýma nohama a daly jeho tělu z počátku horečné a napjaté, později unavené a hořké tempo člověka hledajícího v bouři sloup, na nějž by se mohl opřít jistě a celými zády — *neodvislost myšlenky*, která je dnes chiméra v Čechách. Zdá se, že ji našel konečně a příliš pozdě, slepě a skoro náhodou tam, kde ji snad před lety nejméně čekal a hledal — jako člen redakce „Národních listů“, kam přišel po trpkých zkušenostech z vlastní realistické strany. Ale bylo již pozdě . . .

A tak vidím jej vysokého a vypjatého, hranatého a těžkého, stále rasonujícího, přístupného a milujícího dlouhé, určité a přesné diskuse, nebo unaveného, lhostejného, ironického a pohrdavého — v kolébavých procházkách resignovaného bohéma po horké a letní pražské dlažbě nebo v dlouhých seancích v braserii nebo kavárně, kde skupil kolem sebe před čtyřmi a pěti lety malou společnost, v prvním rozběhu nutně a přirozeně skeptickou, všetečně přesahující normální a průměrně vlastenecký český obzor, dychtivou po reformách předem realistních a pozitivních. Cercle, v němž vedle nejdůvěrnějšího přítele Schauerova, *Dra Ant. Štolce*, jehož exaktní mozek je ve vzácné liberálnosti přístupný a otevřený všem i nejsubtilnějším problémům umění, sedali náš nejčistší a nejplnější umělecký temperament *V. Mrštík*, tehdy po prvních a bohatých svých studiích kritických obávané enfant terrible, a dnes pronikavý a suchý analysta šedivého mechanismu obchodního života a světa, *V. Hladík*, — kam docházel občas vedle mne i jediný a v jemnosti a složité pravdě nuancí nevyrovnatelný psycholog *Ant. Sova* s hlubokým básníkem některých fikcí sensitivních a extatických, *Jaromírem Boreckým*. Společnost nevýlučnou, neuzavřenou, bez smyslu kastovního a mandarinského,

kde vedle umělců, v dotyku kabátů seděl amatér, prostý člen občerstvenství nebo upřímný čtenář — kde s uměním skutečně „mísil se život“. Společnost, která rýsuje hole immanentní ráz, vlastní bytost Schauerovu, jeho názor umění otevřeného a stále spojeného s čerstvými a svěžími proudy lidovými, jeho ideál umění *přístupného*, to, co by se dalo, myslím, dobře shrnouti slovem: *idéal laïque*.

V těchto chvílích jeho modré oči, jindy studené, jasné a pevné, zvyklé měřiti hloubku myšlenky a snu s mělkostí a všední prázdnotou života, — ty oči zdánlivě čistého, ostrého a rozumného chladu svítily šťastně a teple, široce a klidně. Hřála v nich krásná a silná duše toho člověka, který přes celou a těžkou kulturu vědeckou a rozumovou byl a chtěl býti předem oddaný a dojatý, mravný a užitečný, doufající a — milující.

V Praze 8. srpna 1892.

Jos. bar. Krušina ze Švamberka: Črty

V přítomné knize otevírá p. baron Krušina svoji uměleckou mapu. Většinou skizzy a studie, drobná a dosti zajímavá kořist z blízkých a nejbližších výletů, které podnikal asi s tužkou a sešitem v kapse. Podané bez uměleckého a hlubšího procesu tvůrčího, v nedbalé a otevřené intimnosti. Všecko nearanžované, nahozené, zdá se, z prvního střihu — ale také přirozeně bez vyššího uměleckého a dynamického ideálu. Pan autor vybral třináct čísel, bez zvláštních skrupulí o jednotný a methodický ráz díla a faktury, dal je tisknout a brožovat, a leží před námi — kniha. Škoda, že jen ve smyslu obchodním a ne uměleckém. Není to celek, není tu *methodický princip*. Jednotlivé kusy nesouvisí mezi sebou ani technikou ani prostě genrem. Vedle prací s intencemi patrně realistními, určitými a skoro výbojnými leží čísla konvenční, všedně a normálně romaneskní nebo sentimentální histoires a adventures jako „*Pohádka z Podkrkonoší*“ a „*Příběh Blažka, syndikusa*“. Ani genrem: mezi beletristiku zapadl docela folklor (*O vánocích v podhoří*). Každá piěča má význam, stojí a padá sama o sobě a pro sebe. Je tedy již tím v přítomném svazku umělecký a dynamický ideál autorův slabý a úzký. Kniha jako umělecký typ, jak patrně, žádá styl vyšší, potentnější, harmonisovaný. Je nutno, aby každé číslo — vedle stylu individuálního, vlastního a subjektivního, ryziho a zavřeného — realizovalo zároveň a spolu tímto stylem jistou podmíněnou *kvotu* stylu knihového jako v hudbě na př. fráze je zároveň podmínkou a zároveň částí (organickou, technickou, ideovou) symfonie. Jednotlivá čísla musejí platit nejen sama sebou jako celky a jednotky, ale i jako účelné části ideové a básnické architektury, —